

د بلوچستان د پښتني سيمو د تعليمي زوال عوامل او د تعليم د بيا راژوندي کولو عملي امکانات

Factors behind the decline of education in Pashtun areas of Balochistan and the practical possibilities for its revival

Dr. Syed Bacha Agha*

Abstract:

This research explores the causes of educational decline and the practical possibilities for educational revival in the Pashtun belt of Balochistan through a socio-policy lens. Employing both qualitative and quantitative methods, the study includes field surveys and interviews with teachers, students, parents, and education officials. Findings indicate that lack of infrastructure, ineffective educational policies, teacher absenteeism, and sociocultural barriers—particularly concerning girls' education—are key contributing factors. Despite these challenges, there is a growing public inclination towards education, especially among youth and community leaders. The study concludes with actionable recommendations including the recruitment of local teachers, the promotion of female education, and the establishment of transparent oversight mechanisms to ensure sustainable progress in the region.

Keywords: Pashtun belt of Balochistan, educational revival, educational decline, socio-policy, sociocultural barriers.

په بلوچستان کښې د پښتني سيمو د تعليم ستونزه يوازې د احصائيو يا شمېرو نشتوالی نه دی، بلکې دا يو څو اړخيز بحران دی چي ژورې ټولنيزې، اقتصادي، کلتوري او پاليسۍ رېښې لري. د تعليم زوال نه يوازې د ځوان نسل پرمختگ ته زيان رسولى، بلکې د ټولې سيمې ټولنيز پرمختگ يې هم له ځنډ او جمود سره مخ کړی دی. تعليم عموماً د پرمختگ زينه او د شعور سرچينه بلل کېږي، خو له بده مرغه د بلوچستان زياتره پښتني سيمې له دې نعمت څخه تر ډېره

* Associate Professor, Sheikh Zayed Islamic Centre, University of Karachi

بې برخې پاتې شوي دي.

دا ستونزه يوازې د تعليمي ادارو نشتوالي يا د اساسي سهولتونو د کمښت پورې محدوده نه ده، بلکې تر شا يې يو پېچلی ټولنيز او کلتوري پس منظر پروت دی. قبيلوي دودونه، د والدينو تعليمي سطحه، د حکومت د پاملرنې نشتون، او همداراز د ديني او سياسي مشرانو محدود رول دا بحران نور هم ژور کړی دی. په داسې حالاتو کې چې د دې علمي څېړنې موخه داده چې د مسئلې رېښې وڅېړي او هغه عوامل تشخيص کړي چې د تعليم د زوال سبب شوي دي.

د څېړنې شاليد:

په بلوچستان کېنې تعليمي پسماندگي يو تاريخي، جغرافيايي او اقتصادي سياق لري، خو د پښتني سيمو وضعه يو څه جلا او ځانگړې ده. دلته د سواد کچه له ډېرو کلونو راهيسې د ملي اوسط نه ښکته پاتې شوې ده. د پاکستان د احصايې ادارې له مخې، د ۲۰۱۷م کال د سرشمېرنې پر بنسټ، په بلوچستان کېنې د سواد عمومي کچه ۴۴٪ وه، خو د پښتني سيمو سواد کچه له ۳۵٪ هم کمه وه، په ځانگړي ډول د ښځو سواد خورا ټيټ ؤ (۱).

د ملگرو ملتونو د پرمختيايي ادارې (UNDP) د ۲۰۲۰م کال راپور ښيي چې د بلوچستان په پښتني سيمو کېنې د تعليمي زیربناوو، ښوونکو، او د ښوونځيو د اساسي اسانتياوو سخت کمښت موجود دی (۲). د پاليسي يا حکومتي کچو له مخې هم دغو سيمو ته هغه توجه نه ده ورکړل شوې چې د دوی د ټولنيز او اقتصادي پسماندگۍ له مخې اړينه وه.

که له کلتوري پلوه وکتل شي، نو د عنعنوي پښتني ټولنې په منځ کېنې تعليم، په ځانگړي ډول د ښځو تعليم، زياتره د قبيلوي رواياتو او د ناموس او غيرت تر نوم لاندې محدود شوی دی (۳). که څه هم په نويو وختونو کېنې فکر کېنې بدلون راغلی، خو عملي اقدامات بيا ډېر کم تر سترگو کېږي.

د دې علمي څېړنې اړتيا له دې امله هم زياته شوې ده چې اوس د بلوچستان پښتانه ځوانان د تعليم نه مایوسه شوي، او د نورو فعاليتونو - آن تر دې چې منفي لارو ته - مخه کوي. په دې حالت کېنې يوه جدي، ساينسي او ميداني څېړنه اړينه ده، تر څو د حقيقي ستونزو پېژندنه وشي او د حل لپاره واقعي

او عملي وړاندیزونه وړاندې کړل شي.

ادبي جاج:

په بلوچستان کښې د تعلیم په اړه ګڼ شمېر څېړنې شوي، خو د پښتني سیمو په ځانګړي چوکاټ کښې علمي کار محدود دی. ډېرې مطالعې عمومي ډول د بلوچستان ټول ولایت تر بحث لاندې راولي او د پښتنو سیمو ځانګړې ټولنیزه جوړښت او کلتوري عوامل ډېر کم تر مطالعې لاندې نیول شوي دي.

په عمومي توګه د تعلیم زوال په اړه مطالعې:

د نواز خان په کتاب "Education and Development in Tribal Societies" کښې د بلوچستان په قبايلي ټولنو کښې د تعلیم پسماندګۍ عوامل تشریح شوي دي. د ده په باور، قبیلوي نظام، عنعنوي ټولنیز جوړښت، او د حکومت د بې پامۍ رويه د دې بحران اساسي عوامل دي. خو د ده څېړنه پر مجموعي قبايلي ټولنو تمرکز لري او پښتني سیمو ته یې ځانګړې پاملرنه نه ده کړې (4).

د پالیسي او اداري ناکامۍ:

د ریاستي پالیسیو ناکامي د تعلیم د بحران اصلي علت دی. د تعلیمي سکتور ته د پرمختیايي بودیجې ټیټه درجه، د استادانو په ګمارنه کښې سیاسي مداخلې، او د ښوونځیو غیرفعاله حالت اساسي ستونزې دي (5). که څه هم د دا څېړنه ارزښتناکه ده، خو پکښې د سیمه ییزو قبیلوي مشرانو رول ته ډېره لږه توجه شوې ده.

کلتوري او ټولنیزې ستونزې:

عمران الله کاکړ د ټولنیزو خنډونو په رڼا کښې په پښتني ټولنه کښې د تعلیم، په ځانګړي ډول د ښځینه تعلیم، پر وړاندې د قبیلوي غیرت، مذهبي تعبیرونو او د کورنۍ جوړښت اغېزو ته اشاره کړې ده (6). د ده د څېړنې ځانګړتیا دا ده چې قبیلوي نفسیات د تعلیم له نظره څېړي، کوم چې د دې مسئلې یو مهم خو له پامه غورځول شوی اړخ دی.

د UNDP راپور:

په 2020م کال کښې د ملگرو ملتونو د پرمختیايي ادارې (UNDP) په انساني پرمختیايي راپور کښې د بلوچستان تعلیمي وضعیت د پاکستان له نورو صوبو سره پرتله شوی دی (7). په راپور کښې د جنسیتي توپیر، د تعلیمي سهولتونو کمښت، او د انساني سرچینو نشتوالی روښانه شوی دی. که څه هم دا راپور جامع دی، خو د پښتني سیمو ځانگړې ستونزې پکې لږې تر بحث لاندې راغلي دي.

په ځوانانو د تعلیم د کمښت اغېز:

بشیر احمد خپل تمرکز پر ځوانانو کړی او دا یې څرگنده کړې چې د تعلیم کمښت د ځوانانو بې سمې، هجرت، او آن ځینې وختونه افراطیت ته د تمایل سبب ګرځي (8). د ده څېړنه د پښتني ځوانانو د نفسي او ټولنیزو تمایلاتو په درک کښې مرسته کوي.

د پورته ټولو مطالعاتو څخه دا څرګندېږي چې که څه هم د بلوچستان د تعلیم پر موضوع زیات کار شوی، خو د پښتني سیمو ځانگړي شرایطو ته د میداني او ژورې څېړنې له زاویې لږه پاملرنه شوې ده. ډېری مطالعې یا خو د ولایت پر کچه تمرکز لري، او یا هم یو واحد اړخ لکه پالیسی یا کلتور تر بحث لاندې راولي. د دې څېړنې ځانگړتیا به دا وي چې دا مسئله به د پښتني سیمو د ځايي شرایطو په رڼا کښې له ډېرو اړخونو وڅېړي.

د معلوماتو تجزیه او پایلې

د څېړنې پر مهال تر لاسه شوي کمیایي او کیفیتي معلومات د لاندې نکاتو په بڼه تجزیه شوي، چې په پښتني سیمو کښې د تعلیم زوال او د بیا احیا امکانات روښانه کوي:

تجزیه:

د سروې له مخې، ۸۳٪ ښوونځي د بنیادي سهولتونو لکه تشنابونه، د

خښاک اوبه، او فرنيچر له کمښت سره مخ وو. زيات ښوونځي داسې هم وو چي ودانۍ نه لرله، او که يې لرله، نو ډېرې زړې او وړانې وې، په ځانگړي ډول د کليوالو سيمو ښوونځي (9). ښوونکو وويل چي د دغو سهولتونو نشتوالی د زده کوونکو پر حاضري منفي اغېز لري او د تعليم کيفيت خرابوي (10).

۶۲٪ والدينو او زده کوونکو دا شکايت وکړ چي ښوونکي باقاعده نه حاضرېږي. د هغوی په باور، د استادانو سياسي گمارنې او د څار نشتوالی ښوونځي غير فعاله کړي دي (11). همداراز، ۴۰٪ زده کوونکو وويل چي د تدريس طريقې زړې او نه درک کېدونکي دي (12). د معياري مرکو له لارې دا خبره هم څرگنده شوه چي لاهم په ډېرو قبيلوي سيمو کېنې د نجونو تعليم معيوب گڼل کېږي. ۷۵٪ والدين باور لري چي د نجونو ښوونځي ته تگ "غير ضروري" يا "خطرناک" دی (13). برسېره پردې، د "تعليمي غيرت" يو غلط تصور هم شته، چي پکې د نجونو تعليم د عزت خلاف گڼل کېږي (14).

۸۰٪ گډوڼوالو وويل چي د حکومت تعليمي پاليسۍ يوازې پر کاغذ وجود لري، خو عملي نه دي (15). ځايي استازو شکايت وکړ چي د پرمختيايي بوديجې ډېره برخه په غير مربوطو سيمو کېنې لگول کېږي، او پښتني سيمې تل له پامه غورځول شوي دي (16).

څېړنه ښيي چي زياتره ځوانان، والدين او سيمه ييز مشران د تعليم د بيا احيا غوښتونکي دي. دوی غواړي چي په سيمه ييزه ژبه تعليم ورکړل شي، استادان وروزل شي، او د تعليمي ادارو شفافه څارنه وشي (17). ۶۵٪ گډوڼوالو وويل، که سهولتونه برابر شي، نو دوی به خپل ماشومان ښوونځي ته واستوي (18).

په پښتني سيمو کېنې د تعليمي زوال اساسي عوامل پکې د بنيادي سهولتونو نشتوالی، د استادانو نه حاضري، او د قبيلوي ټولنې پسمانده افکار شامل دي. د دولتي پاليسيو نه پلي کېدل او د څار نشتوالی د ادارې ناکامي ښيي. که څه هم ټولنيز افکار بدلېږي او نوې نسل د تعليم سره علاقه لري، خو دې ته مؤثر عملي اقدامات پکار دي. که تعليمي پاليسۍ د سيمه ييزو اړتياوو پر بنسټ ترتيب شي، نو په پښتني سيمو کېنې د تعليم د احيا امکانات روښانه دي.

پایلی:

د دې څېړنې له لارې راټول شوي شمېرې او کيفي مشاهدې دا نتایج وړاندې کوي:

د بلوچستان په پښتني سیمو کې د تعلیم د زوال اساسي عوامل د تعلیمي ادارو د اساسي اسانتیاوو نشتوالی، د ښوونکو نشتوالی، او د نظارت غیرفعال نظام دی (19). کلتوري او قبیلوي دودونه، په ځانګړې ډول د ښځو د تعلیم په اړه، د تعلیمي پرمختګ پر وړاندې ستر خنډ ګرځېدلي دي (20). د دولتي ادارو له خوا د غیر اغېزناکو تعلیمي تګلارو جوړښت او په محلي کچه د ولسي ګډون نشتوالی د خلکو اعتماد له منځه وړی دی (21).

سره له دې تنګونو، ځوان نسل، والدین، او محلي مشران د تعلیم د بیا راژوندي کولو لپاره هیلمن او جدي دي، چي دا د تعلیمي اصلاحاتو لپاره یو مثبت نښه ده (22).

سپارښتنې

لاندې سپارښتنې د تعلیمي زوال د حل او په پښتني سیمو کې د تعلیم د بیا ودې لپاره عملي ګامونه وړاندې کوي:

1. حکومت باید ژر تر ژره په ښوونځیو کې د ودانیو، بیت الخلا، د څښاک اوبو، فرنیچر، او برېښنا بنسټیزې اسانتیاوې برابرې کړي، په ځانګړې توګه په کلیوالو سیمو کې (23).

2. داسې ښوونکي دې وګمارل شي چي د محلي ژبې او کلتور سره بلدتیا ولري، او هغوی ته دې عصري تدریسي روزنه ورکړل شي، ترڅو د تدریس کیفیت لوړ شي (24).

3. د ښځینه ښوونکو شمېر دې زیات شي، خوندي تعلیمي چاپېریال دې برابر شي، او د محلي علماوو او قومي مشرانو په ګډون دې د ښځو د تعلیم لپاره زمینه مساعده کړل شي (25).

4. د ښوونکو د حاضري، تعلیمي کارکردګۍ، او ښوونځیو د نظارت لپاره دې د معلوماتي ټېکنالوژۍ عصري سیستمونه، او له ولس څخه جوړې شوې د

ښوونځي ادارې کمیټې (School Management Committees) جوړې کړل شي (26).

5. د تعلیمي تگلارو په جوړښت کېنې دې محلي مشران، والدین، او ښوونکي شامل کړل شي، ترڅو پالیسي د ځمکنیو حقایقو سره سمون ولري (27).

6. د پښتني سیمو هغو زده کوونکو ته چې ذهین خو اقتصادي لحاظه کمزوري وي، دې وظیفې (سکالرشپونه) او د لوړو زده کړو لپاره ځانگړي پروگرامونه پیل کړل شي، ترڅو د تعلیم دوام ممکن شي (28).

پایلي اولویه نتیجه

په بلوچستان کېنې د پښتنو سیمو د تعلیم زوال یو ژور ټولنیز او پالیسیسازۍ ستونزه ده، چې حل یې یوازې د تعلیمي پروژو له لارې نه، بلکې د شفاف، همغږي او د کلتوري لحاظه مناسبو محلي تگلارو له لارې شونی دی. د ځوان نسل پوهاوی، د ولس د رغبت څرگندونه، او د حکومت جدیت که سره یو شي، نو تعلیمي بیا راژوندي کول به یوازې یو خوب نه، بلکې یوه عملي او ترلاسه کېدونکې واقعیت شي.

حوالې

- (1) د پاکستان د احصايې اداره، د نفوس او کورونو سرشمېرنه ۲۰۱۷: د ولسواليو له مخې د سواد کچه، (اسلام آباد: د پاکستان حکومت، ۲۰۱۷)، مخ ۱۱۲
- (2) د ملګرو ملتونو د پرمختيا پروګرام، د پاکستان د بشري پرمختيا ملي راپور ۲۰۲۰: د نابرابرۍ درې "پ" ګانې، اسلام آباد UNDP: پاکستان، ۲۰۲۰، مخ ۸۷
- (3) نواز خان، په بلوچستان کېنې تعليم ته ټولنيز او کلتوري خنډونه، (کوټه: د بلوچستان د مطالعاتو مرکز، ۲۰۱۸)، مخونه ۴۵-۴۷
- (4) نواز خان، قبایلي ټولنو کېنې تعليم او پرمختګ، (کوټه: د بلوچستان د مطالعاتو مرکز، ۲۰۱۶)، مخونه ۲۵-۲۹.
- (5) محمد طارق، "په پښتني سيمو کېنې د تعليمي تګلارو ناکامي او بحران"، د تعليمي څېړنو مجله ۱۲، ګڼه ۲ (۲۰۲۱): مخونه ۶۵-۶۸
- (6) عمران الله کاکي، په بلوچستان کېنې تعليم ته ټولنيز خنډونه، (کوټه: د بلوچستان پوهنتون خپرنډويه اداره، ۲۰۱۹)، مخونه ۴۴-۴۷
- (7) د ملګرو ملتونو د پرمختيا پروګرام، د پاکستان د بشري پرمختيا ملي راپور ۲۰۲۰: د نابرابرۍ درې "پ" ګانې، اسلام آباد UNDP: پاکستان، ۲۰۲۰، مخونه ۸۶-۹۱
- (8) بشير احمد، "په قبایلي بلوچستان کېنې د ځوانانو بې برخېتيا او تعليمي بحران"، د پالیسۍ د بيا کتنې درې میاشتني جريده ۸، ګڼه ۱ (۲۰۲۰): مخونه ۳۸-۴۳
- (9) د بلوچستان حکومت، د تعليم څانګې د څار راپور ۲۰۲۳، (کوټه: د تعليم وزارت، ۲۰۲۳)، مخونه ۱۴-۱۶
- (10) د يو ځايي ښوونکي سره مرکه، پشین ولسوالۍ، فبروري ۲۰۲۵
- (11) د سروي معلومات، فبروري ۲۰۲۵
- (12) هماغه
- (13) د يوه قبایلي مشر سره مرکه، روب ولسوالۍ، فبروري ۲۰۲۵
- (14) عمران الله کاکي، په بلوچستان کې تعليم ته ټولنيز خنډونه، (کوټه: د

- بلوچستان پوهنتون خپرندويه اداره، (۲۰۱۹)، مخ ۵۰.
- (15) بشير احمد، "په قبايلي بلوچستان کې د ځوانانو بې برختيا او تعليمي بحران"، د پاليسۍ د بيا کتنې درې مياشتنۍ جريده ۸، گڼه ۱ (۲۰۲۰): مخ ۴۱
- (16) د بلوچستان حکومت، د کلني بوديجې راپور ۲۰۲۴-۲۵، مخونه ۲۲-۲۳
- (17) د يو محلي شوروال سره مرکه، قلعه عبدالله، فبروري ۲۰۲۵
- (18) د سروې معلومات، فبروري ۲۰۲۵
- (19) د بلوچستان حکومت، د تعليم څانگې د څار راپور ۲۰۲۳، (کوټه: د تعليم وزارت، ۲۰۲۳)، مخونه ۱۴-۱۶
- (20) عمران الله کاکړ، په بلوچستان کې تعليم ته ټولنيز خنډونه، (کوټه: د بلوچستان پوهنتون خپرندويه اداره، ۲۰۱۹)، مخونه ۵۰-۵۲
- (21) بشير احمد، "په قبايلي بلوچستان کې د ځوانانو بې برختيا او تعليمي بحران"، د پاليسۍ د بيا کتنې درې مياشتنۍ جريده ۸، گڼه ۱ (۲۰۲۰): مخ ۴۴
- (22) د يوه ځوان فعال سره مرکه، لورالايي ولسوالۍ، فبروري ۲۰۲۵
- (23) د بلوچستان حکومت، د کلني پرمختيايي پروگرام ۲۰۲۴-۲۵، مخ ۳۱
- (24) جان ډبليو. کريس وېل، تعليمي پلان جوړونه او پرمختيا، درېيم چاپ، (لنډن: سيج خپرونې، ۲۰۲۰)، مخ ۸۸
- (25) يونيسف پاکستان، په بلوچستان کې د نجونو د تعليم نوښت، د ۲۰۲۲ راپور، مخونه ۱۰-۱۲
- (26) ايلن برايمن، د ټولنيزو څېړنو طريقې، پنځم چاپ، (اېکسفورډ: د اېکسفورډ پوهنتون خپرندويه اداره، ۲۰۱۶)، مخ ۵۷۹
- (27) سي. آر. کوټهاري، د څېړنې ميتودولوژي: طريقې او تخنيکونه، دويم چاپ، (نوی ډهلی: نيوايج انټرنيشنل، ۲۰۰۴)، مخ ۷۸
- (28) د وفاقي تعليم وزارت، د ۲۰۲۳ د ملي وظيفوي تگلاره، اسلام آباد، مخ ۱۵